

JAN ST. BYSTRON

PROFESOR UNIwersYTETU Jagiellońskiego

DZIEJE OBYCZAJÓW W DAWNEJ POLSCE

WIEK XVI—XVIII

246 ILUSTRACIJ W TEKŚCIE
ORAZ 32 TABLICE ODDZIELNE

NAKŁADEM KSIĘGARNI TRZASKI, EVERTA I MICHAŁSKIEGO
WARSZAWA, KRAKOWSKIE PRZEDMIEŚCIE Nr. 13 GMACH HOTELU EUROPEJSKIEGO

PRZEDMOWA

Tom niniejszy, poświęcony społecznej i materialnej kulturze dawnej Polski, tworzy wraz z poprzednio wydanym pierwszym tomem „Dziejów obyczajów w dawnej Polsce“ całość. Na tem kończy się opowieść o życiu staropolskiem.

Dobór ilustracyj zawdzięczam życzliwej i uczynnej pomocy szeregu osób, które z wdzięcznością wymieniam, składając im zarazem serdeczne podziękowania: dr. Żofja Ameisenowa, kierowniczka zbioru graficznego Biblioteki Jagiellońskiej, dr. Adam Bochnak, docent Uniw. Jagiell., doc. dr. Kazimierz Dobrowolski, bibliotekarz Biblioteki Jagiellońskiej, doc. dr. Stefan Komornicki, konserwator Muzeum XX. Czartoryskich, dr. Edward Łepkowski z Muzeum Narodowego w Krakowie, Maciej Mastowski z Centralnego Biura Inwentaryzacyjnego przy Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, dr. Andrzej Oleś z Urzędu Sztuki przy Województwie Krakowskiem, dr. Tadeusz Przyppkowski, Jerzy Remer, generalny konserwator, dr. Tadeusz Seweryn, kustosz Muzeum Etnograficznego na Wawelu, dr. Jerzy Szablowski z Zakładu Historji Sztuki Uniwersytetu Jagiellońskiego, Maciej Szukiewicz, kustosz Domu Matejki, dr. Tadeusz Szydłowski, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, Seweryn Udziela, dyrektor Muzeum Etnograficznego na Wawelu, Kazimierz Witkiewicz z Muzeum Techniczno-Przemysłowego w Krakowie.

„Dzieje obyczajów“ są pracą szeregu lat. Opracowanie ich w niniejszej książce powstało z inicjatywy Dra Stanisława Lama, kierownika działu wydawniczego księgarni Trzaski, Everta i Michalskiego w Warszawie. Szefom tejże Firmy, pp. Janowi Michalskiemu i Wł. Trzasce zawdzięcza książka swą postać zewnętrzną. W czasach, w których nietatwo jest wydać książkę i również nietatwo sprzedać, autor z pełnem uznaniem i wdzięcznością wspomina swych Wydawców.

J. S. B.

SPIS TREŚCI

	Str.
Rozdział pierwszy. MIERZENIE I LICZENIE	1
Liczenie czasu. — Kalendarz świąteczny. — Cisiojanus. — Zegary. — Miary długości. — Miary powierzchni. — Granice. — Miary ciężarów. — Miary pojemności. — Rozmaitość miar i próby ich ujednostajnienia. — Pieniądz. — Falszowanie monety. — Obca moneta. — Kredyt.	
Rozdział drugi. ROK OBRZĘDOWY	29
Adwent. — Boże Narodzenie. — Jasełka. — Gromnica, św. Błażej i św. Agata. — Zapusty. — Popielec. — Wielki post. — Prima Aprilis. — Wielkanoc. — Wniebowstąpienie. — Zielone Świątki. — Boże Ciało. — Sobótki. — Dożynki. — Św. Marcin. — Św. Mikołaj.	
Rozdział trzeci. OBRZĘDY RODZINNE	63
Narodziny. — Nadawanie imion. — Obrzędy weselne. — Obrzędy pogrzebowe. — Groby. — Cmentarze.	
Rozdział czwarty. RODZINA	111
Pokrewieństwo. — Władza ojcowska. — Stanowisko kobiety. — Zawieranie związków małżeńskich. — Pożycie małżeńskie. — Rozwody. — Dzieci. — Wychowanie. — Dzieci nieślubne.	
Rozdział piąty. ŻYCIE TOWARZYSKIE	147
Goście. — Etykieta. — Oddawanie czci. — Poprawność wyrażania się. — Uroczystości towarzyskie. — Dary. — Zwyczaje stołowe. — Zachowywanie się służby. — Pijaństwo. — Zwady i medjacja. — Pojedynki.	
Rozdział szósty. ZABAWY I ZAJĘCIA	187
Rozmowy. — Karty i kostki. — Inne gry. — Tańce. — Muzyka. — Wędrowni muzykanci i kuglarze. — Zabawy rycerskie. — Zabawy dzieci. — Jazda konna. — Polowania.	
Rozdział siódmy. WYSTAWNOŚĆ ŻYCIA	231
Rozrzutność. — Życie ponad stan. — Okazałość dworu. — Dworzanie. — Błazny i karły. — Służba. — Wojska prywatne. — Orkiestry i kapelle. — Uroczyste pochody. — Bramy triumfalne. — Ognie sztuczne. — Wielkie zabawy.	

Rozdział ósmy. ŻYCIE POLITYCZNE	Str. 271
Gloryfikacja Polski. — Złota wolność. — Sejmiki. — Sejm. — Elekcja. — Król. — Administracja.	
Rozdział dziewiąty. BEZPIECZEŃSTWO, SĄDY I KARY	305
Zbrojactwo. — Spory i bójki sąsiedzkie. — Naruszanie cudzej własności. — Sądy. — Tortury. — Kary.	
Rozdział dziesiąty. ŻYCIE WOJSKOWE	339
Kontrasty. — Jazda polska. — Wojska cudzoziemskiego autoramentu. — Hetman. — Dyscyplina wojskowa. — Życie obozowe. — Wierzenia i zabobony. Bitwa. — Duszpasterstwo wojskowe. — Służba lekarska. — Sądownictwo. — Marynarka wojenna.	
Rozdział jedenasty. MIESZKANIA	383
Zmieniające się mody. — Rozkład domu. — Wewnętrzne urządzenie. — Obrazy. — Opalanie i oświetlanie. — Meble. — Naczynia. — Sypialnie i toaleta. — Czystość. — Ogrody.	
Rozdział dwunasty. STRÓJ I TUALETA	431
Rozmaitość ubiorów. — Autorytety mody. — Wyścig wystawności. — Kosme- tyki. — Fryzura i zarost. — Nakrycie głowy. — Szable. — Klejnoty.	
Rozdział trzynasty. JEDZENIE, PICIE, PALENIE	469
Tradycyjna kuchnia. — Wpływy obce. — Korzenie. — Dekoracje stołu. — Figle kulinarne. — Jedzenie postne. — Kuchnia ubogich. — Napoje. — Tytoń.	
Rozdział czternasty. GOSPODARSTWO	511
Tradycyjna gospodarka. — Literatura gospodarcza. — Uprawa roli. — Ło- wiewstwo. — Hodowla. — Przemysł rolny. — Rybołówstwo. — Gospodarka leśna. — Kopalnie. — Zajęcia i zawody wiejskie. — Targi i jarmarki.	
Rozdział piętnasty. KOMUNIKACJE	547
Drogi. — Brody, przewozy, mosty. — Pojazdy. — Karczmy. — Komunikacje wodne. — Organizacja spławu. — Poczta.	

SPIS TABLIC

Str.

DOBOSZ JANCZARÓW KRÓLEWSKICH (<i>H. Bonnard</i>). Muzeum XX. Czartoryskich przed kartą tytułową	
„LAMENT RÓŻNEGO STANU LUDZI NAD UMARŁYM KREDYTEM“ . . .	16
JASELKA Z TYNCA (XVIII w.). Muzeum Narodowe w Krakowie	40
CHRYSTUS NA OSIÓŁKU PALMOWYM (XV—XVI w.). Muzeum Narodowe w Krakowie	48
FAJERWERK W GDAŃSKU KU CZCI JANA III i MARJI KAZIMIERY (1677) Muzeum XX. Czartoryskich	72
CASTRUM DOLORIS ANNY RADZIWIŁŁOWEJ W NIEŚWIEŻU (<i>Peteli-Leybo- wicz 1747</i>) Muzeum XX. Czartoryskich	88
BLACHY TRUMIENNE ADJRANA HORLEMUSA (1675) Centr. Biuro Inwent.	96
CHORĄGIEW POGRZEBOWA. Muzeum XX. Czartoryskich.	104
POGRZEB JANA KAZIMIERZA I MICHAŁA WIŚNIEWIECKIEGO (<i>sztych niemiecki</i>). Muzeum XX. Czartoryskich	112
JAN KAZIMIERZ JAKO DZIECKO. Fot. Zakładu Historji Sztuki Uniw. Jag.	128
UCZTA U WOJEWODY KOSTKI. Muzeum XX. Czartoryskich	160
WIZYTA. <i>D. Chodowiecki 1773</i>	176
POLONEZ. (<i>Norblin</i>). Muzeum XX. Czartoryskich	208
BRAMA TRIUMFALNA W GDAŃSKU Z OKAZJI ŚLUBU KRÓLEWSKIEGO (<i>Hondius 1646</i>). Muzeum XX. Czartoryskich	248
FESTYN NA ŁODZIE (<i>Norblin 1782</i>). Muzeum XX. Czartoryskich	264
SEJM (<i>Norblin</i>). Muzeum XX. Czartoryskich	272
SCENA SEJMIKOWA (<i>Norblin</i>). Muzeum XX. Czartoryskich	280
SEJM (<i>J. Laurus 1622</i>). Muzeum XX. Czartoryskich	288
ELEKCJA NA WOLI. Muzeum XX. Czartoryskich	296
EGZEKUCJA UCZESTNIKÓW ZAMACHU NA KRÓŁA (<i>sztych niemiecki</i>). Muzeum XX. Czartoryskich.	328
OBÓZ SZWEDZKI POD KRAKOWEM (<i>E. I. Dahlberg</i>). Muzeum XX. Czartory- skich	368
GOBELIN FLAMANDZKI Z HERBEM BISKUPA ZADZIKA (1636). Muzeum XX. Czartoryskich.	400
„LA LAMPE POLONOISE“ (<i>Le Prince 1771</i>). Muzeum XX. Czartoryskich . . .	408
SALA W DWORZE W ROGOWIE. Oddział Sztuki Wojew. Krak.	416
SZŁACHTA (figurki porcelanowe XVIII w.). Muzeum Jana III we Lwowie . . .	440
ŻYD CYRULIK (<i>Norblin</i>). Muzeum XX. Czartoryskich	456
OBIAD U KSIĘCIA-PRYMASA PODOSKIEGO (<i>D. Chodowiecki 1773</i>)	481
„WIZERUNK SŁUGI WIERNEGO“ (1655)	528
TARG NA PRADZE (<i>Norblin</i>). Muzeum XX. Czartoryskich	544
STAJNIA POLSKA W GDAŃSKU (<i>D. Chodowiecki 1773</i>)	552
ZAJAZD NA KASZUBACH (<i>D. Chodowiecki 1773</i>)	560
OKRĘTY NA MOTŁAWIE (<i>M. Deisch 1765</i>). Zbiór Graficzny Biblj. Jagiell. . .	568